

Izvorni znanstveni članak
321.01
321.7

Liberalizam, komunitarizam ili republikanizam: Kritičke primjedbe uz Pettittovu obranu republikanizma

MIOMIR MATULOVIĆ*

Sažetak

Autor prikazuje Pettittovu reakciju na glavnu dihotomiju koja proizlazi iz MacIntyreova razmišljanja o politici između liberalne misli, predstavljene kao nastavak projekta prosvjetiteljstva, i komunitarne misli, predstavljene po inspiraciji kao aristotelizam, ali karakteristične za protuprosvjetiteljsku, romantičku tradiciju. Pettitt smatra tu dihotomiju obmanjujućom jer skriva druge zanimljive mogućnosti, kao što je to, primjerice, predliberalna, republikanska politička misao. On nastoji pokazati da je republikanska tradicija vrijedna ozbiljnog razmatranja, te sugerira da se može razviti tako da bude istinski privlačno političko stajalište. Autor sažeto opisuje redom liberalizam i komunitarizam, kako ih vide MacIntyre i Pettitt. Potom opisuje republikanizam, kako ga vidi Pettitt. Konačno, autor navodi kritičke primjedbe Pettittovu opisu republikanizma zbog kojih politička alternativa ne izgleda tako privlačna kao što to Pettitt tvrdi.

Alasdair MacIntyre u svojoj knjizi *After Virtue: A Study in Moral Theory* izlaže i dokazuje dvije glavne postavke.¹ Jedna je kako slom projekta prosvjetiteljstva da se pruži racionalno opravdanje moralnosti predstavlja povijesnu pozadinu na osnovi koje se može shvatiti nezavidan položaj u kojem se nalazi suvremena kultura. Da bi to dokazao, MacIntyre unatrag izlaže povijest projekta prosvjetiteljstva i njegova sloma, započinjući od trenutka u kojem se prvi put pojavljuje moderno stajalište u gotovo čistom obliku. Prema istom autoru, moderno stajalište jest ono koje zamišlja moralnu raspravu kao konfrontaciju nespojivih i nesumjerljivih moralnih premisa i obaveza, kao izraz samovoljnog izbora između takvih premisa. Taj je element samovoljnosti u moralnoj kulturi predstavljen kao filozofijsko otkriće u knjizi Sorena Kierkegaarda *Enten-Eller* (1843.), koja je ujedno rezultat i epitaf sustavnog nastojanja prosvjetiteljstva da se otkrije racionalno opravdanje za moralnost. Druga je postavka, koju zastupa MacIntyre, da je moralnost ovisna o tradiciji. Moralnost se poglavito ima shvatiti u kategorijama vrline koje ispoljavaju moralni djelatnici, a te se vrline opet imaju shvatiti u kategorijama praksi. Same su prakse, pak, situirane u širem kontekstu tradicije. MacIntyre izlaže povijest te predmoderne,

*Miomir Matulović, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci na predmetu Teorija države i prava.

¹Alasdair MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1981.

klasične koncepcije moralnosti, čiji je glavni predstavnik Aristotel. Štoviše, on tvrdi da "ako se predmoderno stajalište ima braniti protiv moderne, to će biti u nečemu što je nalik aristotelovskim kategorijama ili nikako".² MacIntyre dalje razrađuje te postavke u svoje dvije kasnije objavljene knjige: *Whose Justice? Which Rationality?*³ i *Three Rival Versions of Moral Enquiry: Encyclopaedia, Genealogy, Tradition*.⁴

MacIntyreove su postavke i njihova razrada izazvale raznolike reakcije. Ovdje želim uputiti na reakciju Philipa Pettita, u članku "Liberal/Communitarian: MacIntyre's Mesmeric Dichotomy".⁵ Pettitt smatra da je MacIntyreovo naglašavanje uloge prosvjetiteljstva za razvoj političkih i etičkih ideja našeg vremena više nego korisno u kontekstu rasprave, u kojoj su sudionici često neosjetljivi na povijesnu provenijenciju svojih intuicija i oblika argumentacije. Ali, prema Pettittu, to je isticanje također štetno, jer nam nameće motrište s kojeg je moguće uočiti tek ograničenu domenu ideja, ideja pridruženih redom prosvjetiteljstvu, protuprosvjetiteljstvu i postprosvjetiteljstvu. Prema istom autoru, to se posebno odnosi na glavnu dihotomiju, koja proizlazi iz MacIntyreova promišljanja politike, onu između liberalne misli, predstavljene kao nastavak projekta prosvjetiteljstva, i komunitarne misli, predstavljene po inspiraciji kao aristotelizam, ali karakteristične za protuprosvjetiteljsku, romantičku tradiciju.⁶ Pettitt tvrdi da je ta dihotomija obmanjujuća, jer nam skriva druge zanimljive mogućnosti, kao što je to, primjerice, predliberalna, republikanska politička misao. Štoviše, Pettitt nastoji pokazati da je republikanska misao vrijedna daljnjeg istraživanja, te sugerira da se može razviti tako da bude istinski privlačno političko stajalište.

U nastavku ću najprije sažeto opisati redom liberalizam i komunitarizam, kako ih vide MacIntyre i Pettitt. Potom ću opisati republikanizam, kako ga vidi Pettitt i, najzad, navest ću neke kritičke primjedbe na Pettittov opis republikanizma.

Prosvjetiteljstvo, kako ga vide MacIntyre i Pettitt, karakterizira težnja da se nadiđe tradicija i otkriju univerzalno valjani diktati uma i metode da bi se ustanovila gola priroda stvari, priroda svijeta općenito i priroda ljudskih bića i njihova društva napose. Prosvjetiteljski su mislioci slabo marili za ustanovljene, više ili manje religijske tradicije mišljenja, i tragali su za racionalnim, neutralnim temeljem na kojem se može izgraditi budući kon-

²Ibid, str. 111.

³Alasdair MacIntyre, *Whose Justice? Which Rationality?*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1988.

⁴Alasdair MacIntyre, *Three Rival Versions of Moral Enquiry: Encyclopaedia, Genealogy, Tradition*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1990.

⁵Philip Pettitt, "Liberal/Communitarian: MacIntyre's Mesmeric Dichotomy", u: John Horton and Susan Mendus (eds.), *After MacIntyre. Critical Perspectives on the Work of Alasdair MacIntyre*, Polity Press, Cambridge, 1993., str. 176-204.

⁶Prema Pettittu, postprosvjetiteljski način razmišljanja o politici, inspiriran Nietzscheom, od malog je značaja za politiku i može ga se ignorirati (vidi isto, str. 176).

sensus. Nadali su se da bi se taj konsenzus mogao proširiti na vrijednosti i izložili su projekt racionalnog izvođenja etičkih i političkih načela koja bi bila uvjerljiva za sve. Projekt racionalnog opravdanja moralnosti ima središnji značaj za kulturu sjeverozapadne Europe. Taj su projekt slijedili tako različiti mislioci, kao što su to Adam Smith, David Hume, Denis Diderot, Immanuel Kant i Kierkegaard.

Prema MacIntyreu, projekt je doživio neuspjeh, jer niti jedna ponuđena shema opravdanja nije bila prihvaćena kao uvjerljiv okvir za etičko i političko mišljenje. Štoviše, prema istom autoru, projekt je morao doživjeti neuspjeh jer je potrebovao teleologijsku koncepciju ljudske prirode, koncepciju ljudskih bića kakva bi ona bila kad bi ostvarila svoju bit, dočim je moderna znanost, pod čijim je utjecajem bilo prosvjetiteljstvo, osporila mogućnost bilo koje takve teleologijske vizije.⁷

MacIntyre tvrdi da je neuspjeh projekta prosvjetiteljstva imao značajne posljedice za oblike suvremene etičke i političke argumentacije. Jedna je posljedica ta da, bez obzira na to koja tradicionalna značenja imao naš vrijednosni i normativni jezik, oni koji žive u obmani prosvjetiteljstva koriste taj jezik da bi izrazili svoje osjećaje, jedva očekujući ili uopće ne očekujući da budu u stanju razriješiti bilo koje značajno međusobno neslaganje. Prema MacIntyreu, svi se mi prilagođavamo emotivizmu, uzimajući da naši vrijednosni sudovi izražavaju preferencije, prije nego da bilježe neke činjenice za koje bi mogli očekivati da ih drugi isto tako prihvate.

Prema MacIntyreu, usprkos neuspjehu projekta prosvjetiteljstva, još je živ njegov ideal da se pruži neutralna osnova za političko sporazumijevanje između pripadnika različitih tradicija i različitih koncepcija dobra života. Cilj neutralnosti naglašava liberalizam. Podržan liberalnom misli, cilj neutralnosti ima središnje mjesto u aktualnim društvenim i političkim pitanjima i konstituirao ništa manje nego projekt modernoga liberalnog, individualističkog društva. Neutralnost se ima ostvariti ne kroz ustanovljivanje zajedničkog etičkog temelja, zajedničkog racionalno uvjerljivog shvaćanja dobra ljudskih bića, već konstruiranjem načina organiziranja političkog života koji nije vezan ni za koju koncepciju dobra.

Politika liberalizma, prema MacIntyreovu opisu, izgleda ovako: Ljudi podržavaju svoje praktične odluke i politička uvjerenja, otvoreno i pošteno priznajući što svaki od njih želi. "Želim da bude slučaj da to i to" jest jedina dopuštena glavna premisa u modernom obliku praktičnog rasuđivanja. Ako politički djelatnici rasuđuju polazeći svaki od vlastitih želja, tad, naravno, nema mjesta za raspravu između pojedinaca o tome što je najbolje činiti u slučajevima u kojima su njihovi interesi u sukobu. Pa, ipak, moguće su dvije različite vrste rješenja sukoba interesa, od kojih svako ima svoje nedostatke. Jedna je vrsta rješenja da ljudi pregovaraju jedan s drugim: svaki iznosi idealni rezultat i spreman je na minimalne ustupke da bi drugi surađivao. Nedostaci su tog rješenja, prvo, da pregovaranje nije isto što i raspravljanje i, drugo, budući da je rezultat pregovaranja ovisan o moći pregovaratelja, mnogi će njime biti nezadovoljni. Druga je vrsta rješenja da se utvrde opća načela razrješenja sukoba interesa, opća načela pravčnosti, koja sama ne pretpostavljaju nikakvu posebnu

⁷Za spornost te MacIntyrove tvrdnje, vidi isto, str. 178, 201, bilj. 5.

konceptiju dobra. Nedostatak je toga rješena što da se ne mogu otkriti bilo kakva zajednička, uvjerljiva načela, jer ne postoji način da se ona ustanove bez upute na zajedničku konceptiju dobra. I tako u praksi liberalna politika nužno završava vladavinom prava, koje se rukovodi sad jednom, sad drugom, skupinom načela: "Pravnici su, a ne filozofi, svećenici liberalizma".⁸

Prema MacIntyreu, liberalizam nije ostvario ambiciju prosvjetiteljstva da pruži politiku s neutralnim temeljem, jer, prvo, on sam nije neutralan, njegova je tolerancija prema rivalskim konceptijama dobra u javnoj sferi strogo ograničena i, drugo, liberalistička konceptija dobra nije uvjerljiva za pripadnike drugih tradicija.

MacIntyreova komunitarna alternativa predstavlja negativne slike liberalizma. Glavno je svojstvo te alternative to da se političke djelatnike shvaća kao društvena bića. Prema MacIntyreu, kao i prema Aristotelu, pojedinac rasuđuje kao građanin. Pojedinac je zadano njegovo pripadništvo ovoj ili onoj zajednici. Njemu su zadani pojmovi na osnovi kojih ljudi shvaćaju ono što čine i ustanovljuju ono što trebaju činiti, unutar praksi u kojima on participira, a koji su pojmovi u svezi s konceptijama dobra projiciranim u tim praksama. Nema govora da pojedinac rasuđuje na osnovi premisa koje su valjane samo za njega, premisa koje su u svezi s njegovim željama, već pojedinac uvijek rasuđuje na osnovi premisa koje moraju naići na odaziv svakoga tko participira u istim praksama. Prema toj slici, povezanost između pojedinca i zajednice ne može se voluntaristički objasniti uputom na nedruštvene razloge, primjerice, uputom na zadovoljenje pojedinačnih želja. Ne postoje takvi razlozi koji bi bili temeljniji od društvenih razloga. Ako potonji razlozi pretpostavljaju da pojedinac pripada zajednici, te ostavljaju neracionaliziranom povezanost između pojedinca i same zajednice, tad to ima samo značiti da pojedinac pripada svojoj zajednici na isti prislan i konstitutivan način na koji on pripada ovom ili onom fizičkom tijelu.

Komunitarizam je karakterističan za protuprosvjetiteljski pokret — romantizam, kojem pripadaju autori, kao Giambattista Vico, Jean-Jacques Rousseau, J.G. Herder, Friedrich Schiller i G.W.F. Hegel. Glavni doprinos tog pokreta predstavlja konceptija pojedinca, prema kojoj pojedinci duguju same svoje sposobnosti koje ih čine ljudskim bićima međusobnim društvenim odnosima. Za ilustraciju uzmimo sposobnost mišljenja, koja je najrazlikovnija sposobnost ljudskih bića. Prosvjetiteljski su mislioci smatrali da je sposobnost mišljenja sposobnost pojedinca koja je logički neovisna o drugim pojedincima. Pojedinac može uzrokovno potrebovati druge (primjerice, zbog vježbe i poticaja), ali to je samo slučajan oblik ovisnosti. Pojedinci su logički samodovoljni mislioci čije je pripadništvo ovoj ili onoj zajednici slučajnost. Oprečno tome, prema romantičarskoj kritici prosvjetiteljstva, pogrešno je smatrati sposobnost mišljenja pojedinca logički neovisnom sposobnosti. Pojedinci su stvorovi čija sposobnost mišljenja logički, a ne samo uzročno, zahtijeva međusobno angažiranje i pripadništvo zajednici. Bez jezika nema mišljenja, a bez društva nema jezika. Tako je sposobnost mišljenja društveno ovisna sposobnost, kulturna tvorevina.

⁸MacIntyre, *Whose Justice? Which Rationality?*, str. 344.

Pod uvjetom takve komunitarističke koncepcije političkih djelatnika, postavlja se pitanje koje je to najbolje političko uređenje. Komunitaristička politika u MacIntyreovu opisu izgleda ovako: Ono za čim trebamo tragati u idealnom društvu jest prisutnost i prevaga one vrste društvene aktivnosti koja se naziva "praksa". Praksa je "bilo koji koherentni i složeni oblik društveno ustanovljene kooperativne ljudske djelatnosti kroz koju se ostvaruju dobra unutarnja tom obliku djelatnosti putem nastojanja da se postignu oni standardi izvrsnosti koji su primjereni tom obliku djelatnosti i dijelom ga određuju, s posljedicom da se ljudske moći ostvarivanja izvrsnosti i ljudske koncepcije svrha i dobara o kojima se radi, sustavno proširuju".⁹ Primjer je prakse šah: pojedinac ga ne može igrati ako ne priznaje dobra strategije i uspjeha koja su mu unutarnja i ako ne poštuje pravila primjerena za ostvarivanje tih dobara, kao što je to, primjerice, pravilo koje zabranjuje varanje. Matiranje protivnika unutarnje je dobro šaha, koje je jedino shvatljivo i dostižno kroz tu igru, te se razlikuje od stjecanja statusa i zadovoljstva trošenja novca dobivenog za pobjedu, koja su vanjska dobra, i koja se mogu ostvariti i na brojne druge načine. Pravila šaha nisu samovoljna za pojedinca koji želi igrati šah, jer nije moguće željeti igrati šah bez pridržavanja pravila.

Prema MacIntyreu, prakse su izgleda značajne zbog dva razloga. Prvi je taj da su one nužne da bi društvo izbjeglo sudbinu hobsovskog prirodnog stanja, anarhije, ili vladavine potpunog i stalnog nadmetanja. Drugi je razlog taj da su vrline nužne za ljudski samorazvitak, a prakse su opet nužne za vrline. "Vrlina je stečeno ljudsko svojstvo posjedovanje i vršenje kojeg nam obično omogućava da ostvarimo ona dobra koja su unutarnja praksama i neposjedovanje kojeg nas djelotvorno sprečava da ostvarimo bilo koje takvo dobro".¹⁰

Tad argument zasnovan na praksama za vrstu društva općenito i vrstu države napose, kojima trebamo težiti, glasi da trebamo težiti takvoj državi koja omogućuje one prakse, kakve god bile, kojima se najbolje promiču ljudske vrline i samorazvitak. Međutim, izbor praksi za koje se očekuje da će ostvariti taj rezultat suočava se s dvije poteškoće. Jedna je što se ne može birati između idealnih alternativa, jer se mora početi od već postojećih praksi i tradicija unutar kojih ljudi žive. Druga je poteškoća što su alternative koje nam stoje na raspolaganju u modernom svijetu posve neodgovarajuće. Prema MacIntyreu, moderna sustavna politika, bila ona liberalna, konzervativna, radikalna ili socijalistička, mora se jednostavno odbaciti sa stajališta koje je iskreno privrženo tradiciji vrlina, jer sama ta moderna politika u svojim institucionalnim oblicima predstavlja sustavno odbacivanje te tradicije. Sve u svemu, navedene poteškoće jedva da dopuštaju poblize određenje vrste društva i politike koju MacIntyre usvaja kao alternativu liberalizmu.

Petitt tvrdi da je glavna dihotomija između liberalizma i komunitarizma, koja proizlazi iz MacIntyreova promišljanja politike — obmanjujuća jer ne iscrpljuje sve relevantne opcije. Petitt smatra da je jedna takva opcija re-

⁹MacIntyre, *After Virtue*, str. 175.

¹⁰Ibid, str. 178.

publikanizam.¹¹ Republikanska tradicija potječe iz rimskog doba, a bila je vladajuća u zapadnoj političkoj misli u razdoblju od renesanse pa sve do američke i francuske revolucije. Uz tu tradiciju vezuju se imena autora, kao što su to Ciceron, Niccolo Machiavelli, James Harrington, Montesquieu, pa čak i Alexis de Tocqueville.

Prema Pettitu, glavne teme koje karakteriziraju republikanizam jesu vladavina prava, teža i protuteža, te vladavina vrline. Osim toga, prema istom autoru, republikanizam karakterizira određeni ideal slobode. Razlog zbog kojeg su potrebni vladavina prava, teža i protuteža, te vladavina vrline jest taj što su oni sredstva kojima se ostvaruje republikanska sloboda. Ali, kakva je ta republikanska sloboda?

Da bi odgovorio na to pitanje, Pettitt preoblikuje liberalističku, komunitarističku i republikansku tradiciju u kategorijama slobode. Preoblikovan u kategorijama slobode, liberalizam je učenje prema kojem država treba imati takav oblik da je negativna sloboda maksimalno ostvarena unutar društva. Negativna sloboda jest odsutnost uplitanja. Unutar liberalizma, ona može biti vrednovana zbog nje same, ili može biti vrednovana zbog pridruženih koristi (primjerice, zbog zadovoljstva koje njeno ostvarenje pruža), kao što je to slučaj u utilitarizmu. Također, ona može biti vrhovna vrijednost, kao što je to slučaj u libertarijanizmu, ili može biti jednom od brojnih vrijednosti, kao što je to slučaj u liberalizmu blagostanja.

Unutar komunitarizma, sloboda je određena pozitivno. Pozitivna sloboda jest ne samo nepostojanje uplitanja drugih, već i postojanje unutarnjih moći (primjerice, jakosti volje), kao i vanjskih moći (primjerice, moći participacije u upravljanju vlastitom zajednicom, pa čak i ostvarenje određenog moralnog ideala). Tako je opreka između liberalizma i komunitarizma u opreci između negativne i pozitivne slobode.

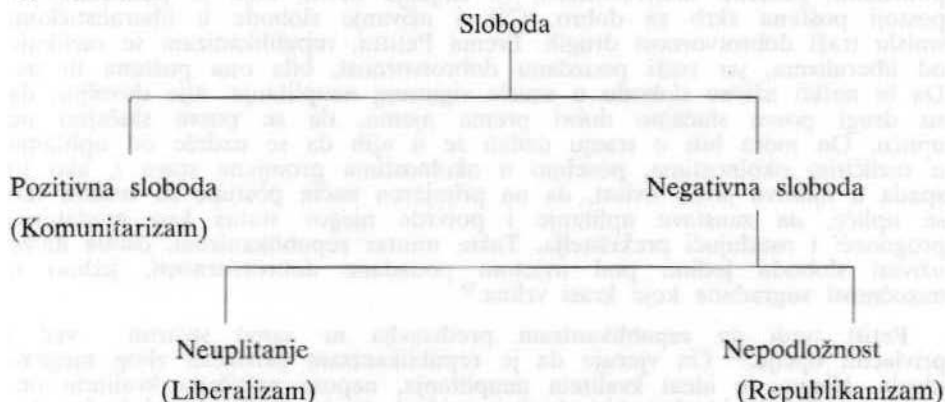
Prema Pettitu, republikanizam se razlikuje po svom shvaćanju slobode od oboje, liberalizma i komunitarizma. Republikanizam se razlikuje od komunitarizma po tome što polazi od ideala negativne slobode. Ali, republikanizam se razlikuje i od liberalizma po tome što traži da uživanje negativne slobode bude sigurno. Pettitt pojašnjava razliku između republikanske i liberalističke koncepcije negativne slobode sljedećim riječima: "Liberal će, kao i republikanac, htjeti imati zakone i ustanove koje štite slobodu ljudi. Ali on će ih samo htjeti u mjeri u kojoj oni maksimiziraju očekivanje neuplitanja sveukupno. On će smatrati takve zakone i ustanove same po sebi kršenjima slobode i htjet će ih samo tolerirati dok smanjuju ukupno očekivanje kršenja; od njih se očekuje da uzrokuju manje štete, kakva je uplitanje, nego što ih oni sprječavaju. Stav će republikanac biti posve drukčiji. On vrednuje sigurno neuplitanje kao takvo i ne smije pripisati nikakvu vrijednost nesigurnom uživanju neuplitanja. On smatra pravo i pridružene ustanove sredstvima kojim se postiže sigurno neuplitanje i tražit će upravo takve mjere koje su najbolje za promicanje sigurnog neuplitanja. On će osuđivati služenje takvim mjerama iznad točke do koje one promiču to dobro: recimo, do točke na kojoj one postaju tako opresivne da je ugrožena sigurnost ljudi. Ali do te točke on neće smatrati

¹¹Za Pettittov opis republikanizma, vidi Pettitt, "Liberal/Communitarian: MacIntyre's Mesmeric Dichotomy", nav. djelo, str. 186-195.

zakone i ustanove same po sebi kršenjima slobode, opravdanim većim zlom koje sprečavaju. On će ih smatrati, bez podvojenosti, samom stvari od koje je sačinjena republikanska sloboda".¹²

Prema Pettitu, opreka između liberalističke i republikanske koncepcije negativne slobode postaje još očitija kad se za slobodu potraži suprotan pojam unutar svake koncepcije. Unutar liberalističke koncepcije, slobodi je suprotan bilo koji oblik ograničavanja ili uplitanja. Ako se nesloboda sastoji u ograničavanju, tad se sloboda sastoji u neograničavanju, koje uključuje neuplitanje. Na drugoj strani, unutar republikanske koncepcije, slobodi je suprotno ropstvo, ili podvrgnuće, ili, najopćenitije, bilo kakva podložnost osobe volji druge osobe. Ako se nesloboda sastoji u takvoj podložnosti, tad se sloboda sastoji u nepodložnosti, koja uključuje sigurnost neuplitanja. Da bi se uživala takva sloboda, potrebno je ne biti nečiji rob ili podanik, i što je još važnije potrebno je biti, čega su bili svjesni u rimsko doba, oprečan robu: biti slobodan (*liber*), a ne samo rob bez gospodara (*servus sine domino*).

Na osnovi svega rečenog, razlika između liberalizma, komunitarizma i republikanizma u kategorijama slobode može se shematski predočiti na sljedeći način:

Kakva je sveza između republikanske slobode i tri glavne teme republikanizma vladavine prava, teže i protuteže te vladavine vrline? Prema Pettitu, sveza je redom kako slijedi. Ponajprije, vladavina prava znači da u republici vladaju zakoni, a ne hir autokrata. Ako se vladavina prava zamijeni režimom moćnog autokrata, čak pod pretpostavkom da je taj autokrat posve dobrotvoran, ugrožena je sigurnost neuplitanja ljudi. Možda će biti slučaj da se on neće uplitati i da će sve činiti da umanj medusobno uplitanje ljudi, ali ostaje otvorenim mogućnost da se on nekažnjivo uplice. Ne postoji nikakva zaštita od bilo kojeg hira uplitanja koji bi on mogao imati.

¹²Ibid, str. 191.

Dalje, teža i protuteža (*checks and balances*) znači da su osobe koje obnašaju vlast institucionalno ograničene tako da ne mogu lako zlorabiti svoj položaj. Tako se one biraju na kraća razdoblja, podložne su ocjeni javnosti i njoj odgovaraju, moraju dijeliti vlast s osobama koje imaju drukčije stavove i mogu biti opozvane ako krše svoje dužnosti. Režim teže i protuteže oprečan je uređenju u kojem osobe koje obnašaju vlast nisu na te načine institucionalno ograničene. Prema Pettittu, za republikansku je tradiciju karakteristično gotovo posve pesimističko shvaćanje ljudske prirode, koje priznaje da su ljudi prirodno sebični. Ta pretpostavka znači da će se, ne budu li oni koji obnašaju vlast institucionalno ograničeni, morali pretpostaviti da će oni iskoristiti razne mogućnosti koje im pruža njihov položaj da ostvare vlastite interese na teret drugih. Ali ako se to mora pretpostaviti za društvo u kojem ne postoji režim teže i protuteže, tad se mora kazati da u takvu društvu ljudi ne uživaju sigurnost protiv uplitanja osoba koje obnašaju vlast u njihove živote i poslove.

Konačno, vrlina može značiti tri različite stvari. Ona može značiti puku dobrotvornost, tj. činjenje dobra. Ona može značiti pouzdanu dobrotvornost, tj. činjenje dobra koje je pouzdano jer postoje poticaji, kao što su to, primjerice, prinuda prava ili javnog mnijenja. A ona može značiti pouzdanu, poštenu dobrotvornost, tj. činjenje dobra koje je pouzdano jer postoji poštena skrb za dobro. Čak i uživanje slobode u liberalističkom smislu traži dobrotvornost drugih. Prema Pettittu, republikanizam se razlikuje od liberalizma, jer traži pouzdanu dobrotvornost, bila ona poštena ili ne. Da bi netko uživao slobodu u smislu sigurnog neuplitanja, nije dovoljno da su drugi posve slučajno dobri prema njemu, da se posve slučajno ne upliću. On mora biti u stanju uzdati se u njih da se uzdrže od uplitanja u različitim okolnostima, posebno u okolnostima promjene stava i, ako to spada u njihovu javnu ovlast, da na primjeren način postupe sa svakim tko se upliće, da zaustave uplitanje i potvrde njegov status kao građanina, progoneći i osuđujući prekršitelja. Tako, unutar republikanizma, osoba može uživati slobodu jedino pod uvjetom pouzdane dobrotvornosti, jedino u nazočnosti sugrađana koje krase vrline.¹³

Pettitt tvrdi da republikanizam predstavlja ne samo stvarnu već i privlačnu opciju.¹⁴ On vjeruje da je republikanizam privlačan zbog njegova ideala. Njegov je ideal kvaliteta neuplitanja, napose zaštićena kvaliteta neuplitanja. Taj je ideal u biti društveni ideal, to je građanska sloboda, sloboda u smislu u kojem ona uključuje život unutar zajednice i zaštitu putem prava. Sloboda je u tom smislu građanstvo, ili barem građanstvo u dobro uređenom, kreposnom, društvu, a to znači u društvu u kojem postoji vladavina prava i režim teže i protuteže, kao i dobra mjera građanske vrline.

Zbog čega je privlačan republikanski ideal građanstva? Pettitt misli da je on privlačan jer zadovoljava duboku ljudsku želju za imanjenjem pruživa utje-

¹³Pettitt navodi da su republikanski autori, kao što su to Machiavelli i Montesquieu, smatrali da je za slobodu potrebna ne pouzdana, poštena dobrotvornost, već samo pouzdana dobrotvornost koju osigurava prinuda prava i mnijenja (vidi isto, str. 194-195).

¹⁴Ibid, str. 195-199.

caja nad dobrom neuplitanja. Jedan je aspekt toga psihologijskog zadovoljstva sigurnost i osjećaj sigurnosti osobe protiv vrsta slučajnosti koje bi ugrozile neuplitanje koje ona uživa, napose moguće promjene u uočenim mogućnostima ili djelatnim motivima drugih osoba koje bi ih navele da se upliću. Drugi je aspekt opseg i osjećaj opsega osobe u vršenju tradicionalnih sloboda. I treći je aspekt status i osjećaj statusa osobe, osjećaj da nije ovisna o milosti drugih i da im ništa ne duguje za iskazano neuplitanje.

Moja je glavna primjedba Petittovu opisu republikanizma da je u njemu republikanizam poglavito konstruiran kao lijek protiv opresije državne vlasti nad narodom kao cjelinom. Vladavina prava, te teža i protuteža imaju za konzekvenciju manju vjerojatnost da državna vlast bude opresivna prema narodu. Međutim, budući da je državna vlast (to jest, njezina tri dijela: zakonodavna, izvršna i sudska vlast), ovisna o narodu, a to u praksi znači o većini naroda, ona još uvijek može ujedinjeno služiti nepravednim sklonostima te većine. Stoga, vladavina prava i teža i protuteža nisu sami po sebi dovoljni da bi se manjina osjećala sigurnom u uživanju republikanske slobode.

Također, vladavina prava te teža i protuteža nisu sami po sebi dovoljni da bi se pojedinac osjećao sigurnim u uživanju vlastite slobode. Petitt izgleda smatra da su "tradicionalne slobode" pojedinca element republikanizma. Međutim, nema ništa u vladavini prava te teži i protuteži što bi sprečavalo državnu vlast da krši slobode pojedinca, primjerice, u izvanrednim okolnostima.

Postoje li odgovarajuća sredstva unutar republikanske tradicije protiv tih nesigurnosti uživanja republikanske slobode? Petitt ne samo da ne daje odgovor na to pitanje već i ne uočava opasnosti kojima je izložena republikanska sloboda.¹⁵

¹⁵Ta ista ocjena stoji i za Petittov detaljniji opis i obranu republikanizma u njegovu djelu *The Common Mind. An Essay on Psychology, Society, and Politics*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1933., naročito str. 308-338.

Miomir Matulović

LIBERALISM, COMMUNITARIANISM OR REPUBLICANISM:
CRITICAL OBJECTIONS REGARDING PETITT'S
DEFENSE OF REPUBLICANISM

Summary

The author presents Pettit's reaction to the central dichotomy that ensues from MacIntyre's thinking about politics on the borderline between the liberal thought (as the continuation of the Enlightenment) and the communitarian thought (Aristotelianism-inspired but characteristic of the anti-enlightenment, romantic tradition). Pettit considers that dichotomy mystifying, since it conceals other interesting alternatives, such as pre-liberal, republican political thought. He tries to prove the republican tradition worthy of serious consideration and claims that it can be evolved into a truly appealing political stance. The author concisely describes liberalism and communitarianism as seen by MacIntyre and Pettit. Then he goes on to describe republicanism, as seen by Pettit. And finally, the author lists critical objections to Pettit's description of republicanism due to which that political alternative does not seem as attractive as Pettit claims.